15 Ιουλίου 2022

Ἡ ὡραιοπάθεια (Χατζηκυριάκος Γκίκας Νῖκος)

Επιστήμες, Τέχνες & Πολιτισμός / Κοινωνιολογικά (κοινωνική πρόνοια & οικογενειακά θέματα) / Λογοτεχνία (ποίηση & πεζογραφία)

«Ἡ ὡραιοπάθεια ἄλλοτε δὲν ὑπῆρχε. Εἶναι καινούργιο προϊὸν – ὅπως καὶ τὰ μουσεῖα. Οἱ «ἰδιαίτερες συλλογὲς» διαφόρων φιλότεχνων μετετράπησαν σὲ μουσεῖα στὸν 19ο αἰώνα καὶ τότε μόνο ἄνοιξαν τὶς πόρτες τους στὸ πολὺ κοινό. Οἱ ἄνθρωποι ἀρρώστησαν ἀπὸ ὡραιοπάθεια λίγο ἀργότερα. Ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος, μαθημένος ἀπὸ τὶς ἐγκυκλοπαίδειες, πῆρε τὴ συνήθεια νὰ κυνηγάει τὸ «ὡραῖο», ἢ μᾶλλον ἐκεῖνο ποὺ τὸν ἔμαθαν νὰ νομίζει ὡραῖο. Κανένας σήμερα δὲν ψωνίζει οὔτε ἕνα σπάγκο, οὔτε μία βούρτσα, ἂν αὐτὰ τὰ πράγματα, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν καταλληλότητά τους, δὲν τὰ νομίζει καὶ ὡραία. Οἱ εὐρωπαϊκὲς βιομηχανίες ἔριξαν στὴν ἀγορὰ ἄφθονα τέτοια φτηνὰ μηχανοποίητα ἀντικείμενα «ὡραῖα» καὶ πρώτης ἀνάγκης. Ἄλλοτε τὰ ὡραία ἀντικείμενα ἦταν σπάνια. Μόνο στὰ παλάτια ἔβρισκες ὡραῖα ἔπιπλα, ὡραῖα βάζα, ὡραῖα ταπέτα καὶ ἀκριβά. Ἦταν καμωμένα γιὰ αὐτοκράτορες καὶ δοῦκες καὶ παραγγελμένα ἐπίτηδες σὲ μεγάλους ἢ καλοὺς τεχνίτες, καὶ σὲ μερικὰ εἰδικευμένα ἐργοστάσια.

Ὁ λαὸς εἶχε τὶς λαϊκὲς τέχνες, ποὺ τὶς ἔκανε μόνος του. Ὅταν τὰ μουσεῖα καὶ οἱ ἐγκυκλοπαίδειες φανέρωσαν σ΄ ὅλο τὸν κόσμο τοὺς θησαυροὺς τῶν βασιλιάδων,

διάφοροι ἐργοστασιάρχες ἔπιασαν ν΄ ἀντιγράψουν τὰ σχέδια ποὺ στολίζουν τὰ παλάτια, γιὰ νὰ τὰ κολλήσουν ὅπως ὅπως ἀπάνω στὰ μαχαιροπήρουνα, στὰ φλυτζάνια καὶ στὰ ντουλάπια τους. Τὸ στολίδι ποὺ εἶχε ἕνα ὁρισμένο νόημα μέσα στὸ πλαίσιό του, ἔγινε ψεύτικο μὲ τὴ νέα του χρησιμοποίηση. Ὅ,τι ἦταν ὡραῖο, γιατί ἦταν καὶ καλὰ φτιαγμένο, ἔγινε ἄσχημο, γιατί ἡ βιομηχανικὴ κόπια του δὲν ἄξιζε – οὔτε μποροῦσε ν΄ ἀξίζει – τὸ πρωτότυπο.

Σὲ ἕνα τέτοιο ψεύτικο περιβάλλον ζοῦμε οἱ σημερινοὶ ἄνθρωποι, καὶ δὲν εἶναι παράδοξο ὅλες οἱ τρεχούμενες ἰδέες περὶ ὡραίου, καὶ ἐπομένως περὶ τέχνης, νὰ βρίσκονται τόσο μακριὰ ἀπὸ τὴν ἀλήθεια.

Μερικοὶ καλλιτέχνες ἀπὸ μᾶς νομίζουν, καλὴ τῇ πίστει, πὼς ἀντιπροσωπεύουν μὲ τὴ νέα τέχνη τοὺς τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς μας. Ἐγὼ θὰ ἔλεγα τὸ ἀντίθετο: Ἀντιπροσωπεύουν τὸ μέλλον, διότι ἔχουν μία διορατικότητα ποὺ λείπει στὸν ἄλλο κόσμο. Ἀλλὰ τὸ παρὸν τὸ βρίσκεις σὲ αὐτὸ ποὺ γαλλικὰ λέγεται I’ esprit.

Δὲν ξέρω ἂν ἔχετε μπεῖ ποτὲ στὴ longe καμιᾶς consierge στὴ Γαλλία. Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ, τὸ ἴδιο θὰ παρατηρήσετε, μὲ λίγες παραλλαγές, σὲ πολλὰ εὔπορα λαϊκὰ σπίτια. Σὲ μικρὰ δωμάτια, ὅπου μόλις περνᾶς, ἕνας τεράστιος μπουφές, σκαλισμένος σὲ στὺλ ψεύτικης ἀναγεννήσεως ἢ Ἐρρίκου τοῦ Β΄, πιάνει τὸ ἕνα τέταρτό τοῦ χώρου. Τὸ ἄλλο τέταρτο εἶναι ἡ θέση τοῦ τραπεζιοῦ. Ἕνας καναπὲς ἐποχῆς Λουδοβίκου – Φιλίππου, τραπεζάκια καὶ κονσόλες διαφόρων εἰδῶν, καὶ συχνὰ «χρυσοποίκιλτες» καρέκλες μοντέρνες, ἡ σόμπα γερμανικοῦ ρυθμοῦ, ἡ ταπετσαρία, οἱ μπερντέδες, οἱ λιθογραφίες, τὰ «κάδρα» καὶ ἄλλα διάφορα ἄχρηστα ἀντικείμενα πιάνουν τὸν ὑπόλοιπο χῶρο καὶ καμιὰ φορᾶ καὶ τὸ νυφικὸ κρεβάτι μὲ τὶς μπρούντζινες κολόνες, τὴν κουνουπιέρα καὶ τὰ κομοδίνα. Διάφορα νταντελένια σκεπάσματα «κοσμοῦν» τὰ ἔπιπλα. Στὰ τραπεζάκια ὑπάρχουν φωτογραφίες, κὰρτ ποστάλ, κουταλάκια, ἀχιβάδες, service λικέρ, μπουκαλάκια, κόκκινες καρδιές, μπομπονιέρες, χαρτοφύλακες δεμένοι μὲ κορδέλες, δισκάκια, μαξιλαράκια γιὰ τὶς καρφίτσες, ἡμερολόγια, τερακότες, βάζα, λάμπες, ἄδεια μελανοδοχεῖα, μπιμπελὸ κάθε ἐποχῆς καὶ προελεύσεως.

Ὅλα αὐτά, ἐπειδὴ θεωροῦνται « ὡραῖα» καὶ στοιχίζουν ἕνα α΄ χρηματικὸ ποσόν, χρησιμεύουν νὰ ἀποδείξουν τὸν πλοῦτο καὶ τὴν ὑπεροχή, τὴν καλαισθησία καὶ τὸν πολιτισμὸ τῆς οἰκογένειας στὴν ὁποία ἀνήκουν. Εἶναι τὸ κοινωνικὸ καὶ ψυχολογικὸ θερμόμετρό της.

Μὴ νομίζετε ὅτι ἀνεβαίνοντας μερικὲς βαθμίδες τῆς κοινωνικῆς σκάλας, τὸ γοῦστο καλυτερεύει. Καμιὰ φορᾶ συμβαίνει (καὶ αὐτὸς εἶναι τρόπος τοῦ λέγειν) τὸ ἀντίθετο. Ἀλλὰ τὰ ἔπιπλα καὶ τὰ μπιμπελὸ εἶναι ὁπωσδήποτε ἀκριβότερα, πιὸ περιποιημένα. Πλησιάζουν περισσότερο στὰ πρότυπα, στὰ ὁποῖα θὰ ἤθελαν νὰ

μοιάσουν. Καὶ ἔτσι ἐπιτυγχάνεται ὁ σκοπὸς νὰ ξεγελαστεῖ ἡ ἀνθρώπινη ματαιοδοξία.

Ἄλλωστε, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ σχήματα, τὰ σχέδια, τὰ μοτίβα καὶ τὴ διακόσμηση, ποὺ κλέψαμε ἀπ' τὰ μουσεῖα κι ἀπὸ τὰ παλάτια, κλέψαμε καὶ προσπαθοῦμε νὰ μιμηθοῦμε καὶ τοὺς τρόπους τῶν βασιλιάδων καὶ τῶν πριγκίπων. Τὰ σπίτια μας – καὶ τοῦ πιὸ μικροῦ ἀστοῦ – εἶναι βασιλικά, πριγκιπικά, διηρημένα. Τὸ σαλόνι, ποὺ εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κλειστό, καὶ στοὺς πιὸ πολλοὺς δὲν χρησιμεύει καθόλου, τὸ σαλόνι, ὅπου τὰ παντζούρια του εἶναι πάντα γυρτᾶ γιὰ νὰ μὴν τὰ βλέπει ὁ ἥλιος καὶ ποὺ ἀνοίγεται μόνο σὲ ἐξαιρετικὲς περιστάσεις, εἶναι τὸ ὡραιότερο καὶ τὸ μεγαλύτερο δωμάτιο τοῦ σπιτιοῦ. Ὅλος ὁ κόσμος θέλει, καὶ δίνει τὴ μεγαλύτερη προσοχή του, ἔστω καὶ μὲ ἄλλες θυσίες, στὴν «αἴθουσα ὑποδοχῆς».

Ξέρω πολλοὺς πλούσιους ποὺ ἄθελα ἢ θεληματικὰ παίρνουν καὶ τὰ ἔθιμα τοῦ περιβάλλοντος, καὶ ἀκόμα ὅταν ἀκόμη δὲν ὑπάρχει καμιὰ ὑποδοχή, ἐντούτοις περιδιαβάζουν στὰ σαλόνια τους μὲ ὕφος πορφυρογέννητου Αὐτοκράτορος.

Ὅπως βλέπουν τὸν ἑαυτὸ τοὺς ἀλλιώτικο ἀπ' ὅ,τι εἶναι οἱ σημερινοὶ ἄνθρωποι φτάνουν νὰ βλέπουν καὶ τὰ πράγματα ἀλλιώτικα. Τὰ αἰσθήματα λόγου χάριν. Μὲ τὴ βοήθεια τοῦ ρομαντισμοῦ, ὁ ἔρως γράφεται μὲ τὸ Ε, ἄσχετα ἂν δὲν χρησιμεύει παρὰ σὲ πολὺ κοινὲς ἱστορίες. Ἡ φρασεολογία, ἢ μεγαλόσχημος εἶναι, ἢ ὑποκρισία, ἢ ρητορεία, ὁ ἀκαδημαϊσμός, τὸ τετριμμένο, τὸ poneif, ὅπως λέγει ὁ Μπωντλέρ, δὲν εἶναι παρὰ τὰ ἐπακόλουθα μίας κακῆς ἀρχῆς.

Πολλὰ κακὰ φέρνει λοιπὸν ἡ ὡραιοπάθεια σὲ ὅλα τὰ κοινωνικὰ ἐπίπεδα: Ἀγοράζεις σπάγκο «ὡραῖο» ἀντὶ νὰ τὸν διαλέγεις γερό. Χτίζεις σπίτι, ὄχι γιὰ τὶς ἀνάγκες σου, ἀλλὰ γιὰ τὸ θεαθῆναι. Δέχεσαι εὐχαρίστως κάθε κακὴ κόπια ἀγοραίων ἢ παλιῶν πραγμάτων, καὶ δὲν κάνεις καινούρια. Νομίζεις, στὸ τέλος, πὼς εἶσαι καὶ ἄλλος ἄνθρωπος ἐπειδὴ ζεῖς σὲ ἕνα ψεύτικο γύψινο παλάτι. Δηλαδή, μ΄ ἕνα λόγο: Μετατρέπεις ἀληθινὲς ἀξίες σὲ ἀκατάλληλες, ἀνύπαρκτες, ἢ φανταστικές.

Μόνο ὁ λαϊκὸς ἄνθρωπος στὴν Ἑλλάδα γλίτωσε.

Τὰ νησιώτικα σπίτια, οἱ προσφυγικὲς παράγκες, τὰ τσαρουχάδικα, τὰ μανάβικα, τὰ σιδεράδικα, οἱ ταβέρνες, τὰ ξύλινα καφενεδάκια, οἱ ψαρόβαρκες, οἱ σοῦστες καὶ ὁ ἀγωγιάτης τους, οἱ στάμνες καὶ τὰ χωριάτικα ροῦχα, ὅλα αὐτὰ καὶ πολλὰ ἄλλα μένουν ἀνεπηρέαστα καὶ γνήσια.

Ἡ ὡραιότης τῶν λαϊκῶν σπιτιῶν δὲν εἶναι ἐξεζητημένη. Ὁ νησιώτης ποὺ χτίζει τὸ σπίτι του, δὲν γυρεύει νὰ τὸ κάνει «ὡραῖο». Καὶ ὅμως. Χωρὶς περιττὰ στολίδια, χωρὶς μεγάλο χῶρο, χωρὶς ἀκριβὰ ὑλικά, τὰ λαϊκὰ σπίτια τραβοῦν τοὺς ξένους ἀπὸ τὴν Εὐρώπη γιὰ νὰ τὰ θαυμάσουν.

Καὶ τώρα ἴσως μποροῦμε νὰ βγάλουμε ἕνα συμπέρασμα: Ψάχνοντας στὸ ὡραῖο, ποτὲ δὲν τὸ βρίσκεις. Ἔτσι μόνο μπορεῖ νὰ ἑρμηνεύσει κανένας στὴ φράση ποὺ εἶπε κάποτε ὁ Πικάσο γιὰ τὸν ἑαυτό του:

-Δὲν ψάχνω. Βρίσκω.

Ἔτσι καὶ τὰ λαϊκὰ σπίτια «βρίσκουν» χωρὶς νὰ ψάχνουν.

Γιατί βρίσκουν; Ἴσως γιατί δὲν ψάχνουν. Ἴσως γιατί ἔχουν ὁρισμένες ἀρετὲς φυσικὲς καὶ αὐθόρμητες (ὅλοι οἱ ἄνθρωποι δὲν ἔχουν τὶς ἴδιες ἱκανότητες γιὰ νὰ εἶναι καλλιτέχνες, οὔτε ὅλοι οἱ λαοί). Ἴσως γιατί εἶναι ἄλλο νὰ ψάχνεις μὲ μέθοδο, ἄλλο νὰ ψάχνεις τὸ ὡραῖο, καὶ ἄλλο νὰ ψάχνεις τὴν ἀλήθεια, ἄλλο νὰ ψάχνεις τὴν ἐντύπωση καὶ ἄλλο νὰ ψάχνεις τὸν ἑαυτό σου.

Δὲν ξέρω γιατί βρίσκουν. Ξέρω ὅμως ὅτι ἡ μέθοδος ποὺ ἀκολουθοῦν σὲ ὅ,τι κάνουν εἶναι ὀρθή. Ψάχνουν τὸ ἁπλό, τὸ σωστό, τὸ λογικό, τὸ μετρημένο, τὸ ὀργανικό, τὸ πειραματισμένο, τὸ θετικό, τὸ κατάλληλο, τὸ πρακτικό, τὸ φυσικό, τὸ θεληματικό, τὴ λύση, καὶ βρίσκουν τὸ «ὡραῖο».

Αὐτὰ σημείωνε τὸ 1934 ὁ ζωγράφος Ν. Χατζηκυριάκος – Γκίκας στὸ περιοδικὸ «Σήμερα», χρόνος Β΄, τεῦχος 3, Μάρτιος 1934, σ. 71-76. Τὰ χρόνια ἐκεῖνα, βέβαια, ἡ τέχνη τοῦ λαϊκοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶχε διαστρεβλωθεῖ ὅσο σήμερα. Ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία δὲν εἶχε ὑποστεῖ τὶς καταστρεπτικὲς ἀλλοιώσεις ἀπὸ τὸν τουρισμὸ καὶ τὴν ἄνιση ἀνάπτυξη. Μέχρι τότε, μόνο ὁ λαϊκὸς ἄνθρωπος εἶχε γλιτώσει στὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ 50 χρόνια μεσολάβησαν καὶ ὁ Ν. Χατζηκυριάκος – Γκίκας διατύπωνε τὸ 1982, στὴν ὁμιλία του στὴν τελετὴ τῆς ἀνακήρυξής του ὡς ἐπίτιμου διδάκτορα τῆς Πολυτεχνικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, τὸν Μάιο τοῦ 1982, ὅπως δημοσιεύτηκε στὸ πέρ. «Εὐθύνη», τεῦχος 126 (1982), σ. 295, τὴν παρατήρηση ποὺ ἀκολουθεῖ:

«Ἡ προβολὴ τῆς λαϊκῆς τέχνης, ἄνθισε, ηὐξήθη, φούντωσε καὶ ἐπολλαπλασιάσθη σὲ τέτοιο βαθμὸ ποὺ ἂν περάσεις ἀπὸ τὴν Ἀράχωβα λέω λ.χ. καὶ παρόμοια μέρη, μπορεῖ ἡ τουριστικὴ λαϊκὴ τέχνη νὰ σὲ πνίξει μὲ τοὺς ὄνυχας, τοὺς κλάδους καὶ τοὺς πλοκάμους της, τόσο ἔχει πήξει καὶ τόσο ἔχει γίνει θορυβώδης, ἐκκωφαντική, φωνακλάδικη καὶ ἐπιθετικὴ ὅσο καὶ μονότονη, ἄχαρη, ἄγουστη καὶ φρικαλέα».

Πηγή: agiazoni.gr